

ОД КАТАСТРОФЕ ДО КАТАСТРОФЕ

(разговарала Аста Шајб)

Кад човек покуша да сазна нешто о Бернхарду из архивској материјала, нађе се у сложеној ситуацији. Лако може да наиђе на квалификовање овој писца као „великој швердолавој усамљеника“, „хумористичној ираичара“, „мизантропа рођеној за државни апарат“, „зловолној виртуоза очаја“, „воденицу која меље мизантропске речи“, итд. Али ко је у ствари Бернхард?

А. Ш.: *Ко је заправо Томас Бернхард?*

Т. Б.: Човек никад не зна ко је. Други вам стално говоре ко сте, зар не? Ако имате среће да дуго живите кажу вам то милион пута, и на крају уопште не знате ко сте. Свако вам каже нешто друго о томе ко сте. Такође, и ви сами током живота мењате мишљење.

А. Ш.: *Да ли постоје људи од којих зависиш? Они који су одлучујуће утицали на ваш живот?*

Т. Б.: Човек увек зависи од људи. Не постоји човек који не зависи ни од кога. Неко, ко је стално сам са собом, с временом ће пропасти и умрети у самоћи. Верујем да свако сретне неког кључног човека у животу. Ја сам срео двоје. Деду са мајчине стране, и још једна особу; срео сам је годину дана пре него што ми је умрла мајка.¹ Били смо у вези преко тридесет пет година. То је особа која је повезана са свим што има везе са мном, од ње сам све научио. Кад је умрла, све је нестало. Остао сам сам. У почетку сам и ја желео да умрем. Онда сам трагао. То је такође претворило друге људе које сам познавао у нешто много мање вредно. Затим човек остаје сам. Мора да се сналази.

Кад сам био сам негде далеко, без обзира где, знао сам да ме та особа штити и по држава, али исто тако и доминира. Онда је све нестало. Стајао сам на гробу који је био покривен земљом. Нестало је све што ми је значило у вези с том невероватном женом. Свако ново јутро било је тескобно. Нисам желео да живим. Али нисам желео ни да се упуцам или обесим. То не би било баш лепо. У томе нема никакве привлачности. Онда остану само књиге. Насрнуле су на мене са свим оним одвратним ствари-ма које сам у њима написао. Ипак, морао сам да се у спољашњем свету понашам као да се ништа није догодило, иначе би ме тај исти свет прождрао. Људи само чекају да покажеш слабост. Ако је испољш, бесрамно ће је експлоатисати и удавиће те лицемерјем. Лицемерје значи сажалење. Лицемерје је најбољи термин за сажалење.

¹ Хедвиг Ставјаничек (девојачко Хофбауер), Бернхардова бечка мецена с којом је више пута летовао. Омиљено заједничко летовалиште била им је Опатија. Тридесет година старија од Бернхарда, који је у тестаменту тражио да буде сахрањен на гробљу поред ње и њеног мужа. Тако је учињено. (Прим. прев.)

Али као што сам рекао, тешко је кад останеш сам после тридесетак година са неким. Ово могу разумети само људи који су искусили нешто слично. Човек одједном постане много неповерљивији него раније. Иза сваке изражене хуманости види неку злобу. Постао сам хладнији чак и више него што су неки људи мислили. Једина ствар која може да спаси човека јесте што не може да умре од глади. Такав живот сигурно није пријатан. Наравно, ту су и сопствене слабости. Неки користе само лифт кад се пењу, неко попије четврт литра до подне, и толико увече. Тако се некако прегура дан. Али ако се до поднева попије пола литра, тада је увече тешко. То су животни проблеми свих нас. Пиј лекове, немој да их пијеш, кад треба попрати лек, који лек се пије за шта... Сваког месеца човек се ближи лудилу, јер је збуњен.

А. Ш.: *Кад сīе се ѿоследњи ѿуї осећали срећно?*

Т. Б.: Човек осећа срећу сваки дан, срећан је што је жив, а не мртав. То је велики капитал. Од особе која је умрла научио сам да људи воле живот до последњег тренутка. У суштини, сви воле да живе. Живот не може бити толико грозан да ниси у стању да наставиш да живиш. Мотивише нас радозналост. Желимо да знамо: шта се ће после догодити? Интересантније је знати шта ће бити сутра, него шта је данас. Кад је тело болесно, мозак се зачуђујуће брзо развија.

Ја волим да знам све. И увек се трудим да из људи извучем све што је у њима. То можете да радите све док год други то не примете. Кад људи схвате да покушавате да им „украдете“ делове живота, они се повуку. Као што се врата затварају кад се приближи неко сумњив. Ако нема другог решења, врата се могу и разбити. Свако држи макар неки отворен прозор у кући. Ово такође може бити занимљиво.

А. Ш.: *Да ли сīе икад ѿжелели да имаїе ѿпородицу?*

Т. Б.: Увек сам био срећан што успевам да преживим. Нисам имао кад да мислим о формирању породице. Нисам био здрав, па нисам хтео да се упуштам у такве ствари. Није ми преостало ништа друго него да се фокусирам на свој ум и урадим нешто с њим, јер у телу није било потенцијала. Било је празно. И тако је остало деценијама. Не знам да ли је то добро или лоше. То је само један начин да се живи. Живот познаје милијарде различитих егзистенција.

Мајка ми је умрла у четрдесет шестој години – било је то 1950. године. Годину раније упознао сам своју будућу животу сапутницу. Прво смо били пријатељи, а затим је наступила веома блиска веза са особом која је била поприлично старија од мене. Она је била централни извор са ког сам пио. Увек сам знао да ће ме потпуно подржати ако будем запао у било какве потешкоће. Могао сам само да мислим о њој, чак нисам морао ни да је посећујем, и све је било у реду. И сад живим с њом. Ако имам неки проблем питам је како да га решим. То ме држи подаље од одвратних ствари које човеку падну на памет кад зађе у године, јер све је могуће. Она ме је чувала од извесних ствари, дисциплиновала ме, али ми је исто тако и отворила врата новог света.

А. Ш.: *Да ли сīе икад били задовољни својим животом (у одређеном животном шренућку)?*

Т. Б.: Никад нисам био задовољан својим животом. Али сам увек осећао снажну потребу да будем заштићен. Ту заштиту пронашао сам код моје пријатељице. Увек

ме је терала да радим. Била је срећна кад би видела да се нечим занимам. То је било одлично. Заједно смо путовали. Носио сам јој тешке торбе, али много тога сам научио. Кад је човек у стању да тако говори о себи, то обично не значи толико пуно, скоро ништа. За мене је то било све.

Кад сам имао деветнаест, водила ме је на Сицилију, у место где је живео Пирандело. Није планирала да ме „напумпа“ знањем. Тако је просто испало. Били смо и у Риму и у Сплиту – али каснија путовања више су била путовања у себе. Живели смо, рецимо, на селу, где је живот веома једноставан. Тамо сте стално окружени снегом. Свуда постоји тенденција ка упрошћавању. Краве су живеле одмах поред нас, сваки дан смо јели супу, а понели смо и много књига.

А. Ш.: *Да ли сте прихватили своју егзистенцију писца?*

Т. Б.: Па, писац жели да напредује у писању, иначе може да полуди. То се деси кад човек остари. Структура текста мора да буде што сажетија. Кад пишем, увек се трудим да то буде боље од ранијег. Наравно, постоје писци који увек имају исту тему. Сваки писац има своју тему. Требало би мало да потражи и нешто што је у околини његове теме. Онда ће му ићи боље. Постоји много идеја... Можда неко жели да постане свештеник, или да ради на железници, или да буде дрвосеча. Неко једноставно жели да буде окружен простим људима. То је наравно, велика грешка, јер човек нигде не припада. Ако неко, као што сам ја, сматра да је то немогуће, он не може бити свештеник или радити на железници. Ја сам одувек био усамљеник. Упркос тој снажној вези с мојом пријатељицом, увек сам био сам. У почетку сам, наравно, веровао да морам да одем негде и започнем некакав разговор.

Ево, прошло је скоро четврт века, а ја нисам имао контакт ни са једним другим писцем.

А. Ш.: *Једна од ваших централних тема је музика. Шта музика представља за вас?*

Т. Б.: У младости сам студирао музику. Још у детињству био сам заљубљен у њу. Иако је моја љубав била као да ме неко прогони. Али студирао сам музику углавном да бих био у друштву људи мојих година. А разлог је била та старија особа о којој сам говорио. Са колегама сам у „Моцартеуму“ свирао, певао, наступао. Онда сам морао да престанем да се бавим музиком јер моје здравље то није могло да поднесе. Можеш да ствараш музику једино ако си све време са људима. Пошто то нисам желео, то је било то.

А. Ш.: *Ваше осуде, најави против владе и цркве били су њој временом превише окрутни. У Брисању сте католицизам описали као „уништишћелца, засирашивача, и религију која уништива карактер у децију“. Социјевну земљу Аустрију описали сте као „бескрулозан бизнис иде се сви појављују и међусобно варају“. Да ли то последица некакве универзалне мржње?*

Т. Б.: Волим Аустрију. То не могу да порекнем. Спрега владе и цркве – то је страшна ствар – то може само да се мрзи. Мислим да су човеку подједнако одвратне све владе и државе, само ако их добро упозна. После извесног времена, прокљувите да су све те конструкције исте – или диктатура или демократија – а за индивидуу то је све подједнако одвратно. Макар кад се погледа изблиза.

А. Ш.: *Зар вам није бијно да будите прихваћени као писац у родној земљи?*

Т. Б.: Људска бића природно теже ка љубави, још од почетка. Осећају да свет мора да им да љубав. Ако је неко не добије, други могу по сто пута да му кажу да је хладан, а да он то не види и не чује. То је веома тешко. Али то је део живота, од тога се не може побећи. Ако дозивате у шуми, вратиће вам се ехо. На крају крајева, има људи који воле да их мрзе.

А. Ш.: *Да ли је шачно да сѝе у ѝочейќу ѝисали мачем умесѝо ѝером? Покушавали сѝе да изравнаѝе рачуне с неким људима. Да ли сѝе морали да ѝлаѝиѝе збоѝ ѝоѝа?*

Т. Б.: Да. То је понекад неподношљиво. Јуче, кад сам био у граду, једна жена ме умало није заскочила. Викала је: „Ако овако наставиш, умрећеш грозном смрћу: полако и дуго!“ Против таквих ствари се ништа не може урадити. Или кад сам скоро седео на клупи у парку а неко ме отпозади ударио; кад сам се окренуо, чуо сам га како довикује док бежи: „Само настави тако!“ То сам све сам себи замесио. Човек то не очекује. Једва успевам да живим у Олсдорфу, мом сталном боравишту. Нападају ме са свих страна – то је неподношљиво. Али једнако је лоше и кад те хвале, то је лицемерно, неистинито и егоистично. Људи постану гадни ако им не отворим врата, почну да ломе прозоре. Прво куцају, онда вичу, затим вриште и урличу, онда почну да ломе прозоре. Затим се зачују мотори њихових аутомобила и онда их нема.

Пре двадесет и две године био сам толико луд да сам обелоданио своју адресу, и сада више не могу да живим у Олсдорфу, мораћу да се селим. Тамо и зидови имају уши. Чим ујутру напустим кућу, они већ седе испред. Желе да причају са мном, бар тако кажу. Или викендом: уместо да иду у зоолошки врт или тако негде, они се забањају тражећи писца. То је много јефтиније. Возе до Олсдорфа и паркирају се близу моје куће. Забарикадиран, изгледам као заточеник или лудак. То је неподношљиво.

Већ дванаест година нисам јавно наступао. Не могу да седим пред публиком и читам делове својих књига. Такође, не могу да поднесем аплауз. Аплаузом се „плаћају“ глумци. Тако они зарађују. Ја волим када ми издавач уплати новац на рачун. Читање пред стотинама људи, уз аплауз, у некој концертној сали, дворани или библиотеци, то је неподношљиво. Од аплауза може настати само катастрофа.

А. Ш.: *У Брисању кажеѝе да би у четѝргесетѝој ѝодини ѝребало да вас назову мудром сѝаром будалом. Заѝѝо?*

Т. Б.: То је једини метод који чини ствари подношљивим. Питали сте ме како видим себе. Могу једино да кажем: као будалу, лакрдијаша. Онда је подношљиво. Једино кад себе посматрам као будалу, као оматорелу будалу. Млада будала није интересантна. Осим тога, такав човек и није прихваћен као будала јер има времена да се поправи.

А. Ш.: *Да ли су Мраз или Дах или оно шѝо сѝе ѝисали раније било ѝовезано с вашом болешћу?*

Т. Б.: Мој деда је био писац.² Тек после његове смрти усудио сам се да пишем. Кад сам имао осамнаест, комеморација се одржавала у дедином родном граду. После

---

² Јоханес Фројмбихлер, добитник Велике националне награде за књижевност која никада није додељена Бернхарду; Томасу је припадала само Мала национална књижевна награда. (Прим. ѝрев.)

церемоније, сви смо отишли у ресторан који је припадао мојој ујни. И ја сам био на ручку. Онда се ујна обратила новинарима који су дошли: „Ово је његов унук, он ништа неће урадити у животу. Можда може да пише.“ Један од новинара је рекао: „Пошаљи га код нас у понедељак.“ Добио сам задатак да напишем нешто о избегличком кампу. Наредног дана мој текст је био у новинама. Никад поново у животу нисам доживео такву егзалтираност. Заиста је дивно осећање кад нешто напишете, преспавате, и следећег јутра то осване у новинама. Потписано са Томас Бернхард. Али ја сам пропишао крв у новинарству. Писао сам судске извештаје две године. Били су ми у глави кад сам касније писао сопствену прозу; одатле потичу корени.

А. Ш.: *Како се осећате данас кад кријичари као што су Рајх-Раницки или Бењамин Хајнрих и пишу с дивљењем о вама? Јесће ли егзалтирани?*

Т. Б.: Никад не доживљавам усхићење читајући критике. У почетку јесам, јер млад човек верује у све те ствари. Доживљавајући успоне и падове током тридесетак година, схватио сам како функционишу механизми. Неко пошаље слугу и каже: „Напиши негативну критику.“ Тако то функционише.

А. Ш.: *Да ли вам смећају неапативне кријике?*

Т. Б.: Да. Чак и данас, сваки пут упаднем у замку. Увек су ме фасцинирале новине, то је почело још у младости. Једва да сам могао да прегурам дан а да не прочитам новине. После извесног времена, упознао сам уреднике новина. Можда их нисам баш све лично упознао, али знам за проблеме у позоришту, позадину уредничког посла, знам издаваче, уреднике који читају рукописе, њихове пословне планове. Интелект увек доноси патњу. Укус доводи до патње. Поезија води ка патњи. Колумне уредника су изнад тога. Они се не умарају, иако немају креативност. То је такође, на известан начин, фасцинантно. Да, боле ме негативне критике, али више не утичу на мој рад.

А. Ш.: *У једном говору, рекли сте: „Не преосијаје нам ништа друго него да извештавамо о чињеници да смо разбијени.“ Да ли ваше писање сведочење о вашим јубицима?*

Т. Б.: Не, све радим за себе. Сви људи то раде. Без обзира да ли су циркуски трапезисти или пекари или кондуктери у возу или пилоти. Кад пилоти изводе показне вежбе, људи гледају како пилот у ваздуху изводи вратоломије. Диве се његовом лету, али ипак ишчекују да падне. Исто је и са писцима. За разлику од пилота који ће умрети ако падне, писац ће такође бити мртав, али ће почети из почетка. Увек постоји нова представа. Што је писац старији, то тежи ка вишим циљевима. Док једног дана више не буду могли да га виде, па ће се запитати: „Чудно, зашто не пада?“

Писање ме усхићује. То није ништа ново. То ми је једина потпора у животу, и тако ће бити до краја. Тако стоје ствари. Нико не живи вечно. Док год живим, писаћу. То је начин мог постојања. Дођу месеци, па чак и године, кад не напишем ни ред. А онда се вратим писању. Такав ритам је истовремено бруталан, али и диван, то је нешто што други не доживљавају.

А. Ш.: *Што се тиче жена у вашим књијама, осим неколико изузетика, нису баш пријатељски представљене. Је ли то последица искуства?*

Т. Б.: Могу да кажем да се већ четврт века дружим само са женама. Тешко подносим мушкарце. Не могу да разговарам с њима. Мушкарци ме излуђују. Увек говорим о

истим стварима. О својим пословима и женама. Од мушкараца се не може очекивати ништа друго. Одвратно ми је да будем у друштву много мушкараца на једном месту. Пре бих одабрао алапаче које оговарају. Повезаност са женама ми је одувек била од користи. Све сам научио од жена, али и од мог деде. Иначе, мислим да ништа нисам научио од мушкараца. Мушкарци су ми увек ишли на нерве. После дедине смрти, нисам могао више да причам с мушкарцима. Увек сам проналазио заштиту код жена, које су у многим стварима биле супериорније од мене. На крају крајева, жене су ме увек пуштале да радим на миру. Увек сам могао да пишем кад сам био под истим кровом са женом. То никад нисам успео са мушкарцима.

А. Ш.: *После смрти ваше пријатељице, њој ли неко до кога вам је стварно сјало?*

Т. Б.: Не. Мислим, постоје хиљаде људи, могао сам да се прошетам кроз стотине бракова, али то презирем. Скоро сам сањао да се моја пријатељица вратила из мртвих. Рекао сам јој: „Било је тако тешко без тебе.“ Као да је то привремено и да ће се једном опет вратити. То ме силно погађа. Али то је немогуће, она се више не може вратити. Сад сам у позицији посматрача на клизавој територији одакле посматрам свет. То је све.

А. Ш.: *Верујете ли у животи после смрти?*

Т. Б.: Хвала Богу, не. Живот је диван. Али најбоља мисао је да је коначан и да се једном завршава заувек. То ми је највећа утеха. Ипак, заиста уживам у животу. Увек је било тако, сем кад сам неколико пута озбиљно размишљао о самоубиству. Прво у деветнаестој, затим у двадест и шестој, и поново у четрдесетој. Сада волим живот. Ако знате неког ко ускоро мора да оде, а још увек живи, онда ћете ово разумети.

Једна од величанствених ствари које сам доживео је да држим руку своје пријатељице и осећам како пулс, полако, сваког минута, постаје све слабији и слабији. И онда нестане. То је невероватно. Још увек сам држао њену руку кад је медицинска сестра ушла у собу, доносећи број леша. Онда је рекла да ће се вратити касније. Поново сам се суочио са животом. Полако сам устао и довео се у ред; затим је сестра опет ушла и рекла ми: „Не заборавите да понесете јогурт.“ Вани се чуло мрморење људи – као у позоришној представи.

Онда долази мука са савешћу. Умрла особа ме оставила са тренутачном грижом савести. Сва места која сам посетио с њом, места која сам и описао у књигама, не могу више да посећујем. Свака од мојих књига настајала је на другом месту. Беч, Брисел, негде у Југославији, у Пољској. Никад нисам морао да пишем за својим радним столом. Док год ми је писање ишло добро, могао сам да пишем било где. Такође, писао сам окружен буком. Није ми сметала маса која скандира или шкрипање трамваја или звук машине за веш. Увек сам волео да пишем у земљи чији језик не разумем. То ме је стимулисало. За мене је било идеално кад смо једно лето живели у приградском хотелу; моја пријатељица је одлазила у вишесатне шетње и могао сам да пишем. Често смо се сретали само на оброцима. Била је срећна кад би видела да пишем. Остали смо на селу четири-пет месеци. То је био врхунац. Често се осећам веома добро док пишем. Ако постоји неко ко то цени и при том вас оставља на миру – то је идеално. Никад нисам имао бољег критичара од ње. То се не може поредити са глупавим извиканим књижевним критичарима који никад дубински не читају текст. Та жена је

увек снажно критиковала мој рад на начин који ми је био користан. Познавала је све моје слабости. То ми недостаје.

Још увек волим да проводим време у нашем стану у Бечу. Тамо се осећам заштићено. Можда због тога што смо тамо живели годинама. Сад је тај стан само гнездо које подсећа на заједнички живот. А ни гробље није много далеко.

У животу је велика предност ако је човек искусио смрт најближих. Онда га више ништа не погађа толико. Није заинтересован ни за успех ни за неуспех, ни за позориште ни за режисере, нити за уреднике или критичаре. Ништа га не интересује. Једина занимљива ствар јесте да ли имам новца на рачуну да бих могао да живим. Моје амбиције више нису тако високе као раније. Испариле су после њене смрти. Ништа ме више не импресионира. Мада ми се још увек допадају неки стари филозофи и њихови афоризми. Осећам се као да сам ушао у музику. Сатима сам у дивном расположењу. Још увек имам планове. Некад сам их имао четири-пет, данас два-три. Али то није неопходно. Нису ми преко потребни, а нису ни свету. Кад ми се пише – пишем, кад ми се не пише – не пишем. Понекад ми се чини да је катастрофа шта год да напишем. То је депресивно у судбини писца. Никада се у потпуности не може пренети на папир оно што мислиш или замишљаш. То се изгуби у процесу писања. Све што напишемо је лоша, смешна копија онога што смо замислили. У основи, нико не може у потпуности да комуницира с тим. Нико до сада то није успео. То је посебно тешко на немачком јер је тај језик дрвен и неспретан, ма одвратан је. Грозан језик који убија све позитивно и дивно. Једино што писац може је да сублимира тај језик у ритам и издигне га до музикалности. Кад нешто напишем, то никада није оно што сам мислио да ће бити. То је мање фрустрирајуће с књигама јер верујеш да читалац има сопствену машту. Можда ће цвет процвати чак и ако не отвори латице. У позоришту, само се завеса подиже. Глумци месецима пате пре премијере. Ти људи би требало да буду они које је писац замислио. Али нису. Особе у твојој глави су способне да ураде било шта, а одједном се претворе у бића од меса и крви, воде и костију. Неспретни су. У глави је представа била поетична, величанствена, док су глумци као преводиоци. Преводиоци који немају много заједничког с оригиналом. Тако да представа у позоришту нема много везе с оним што је писац написао. Мени су чувене „даске које живот значе“ увек све уништавале. Ти људи све изгазе. Сваки пут испадне катастрофа.

А. Ш.: *Али настављајте да пишете. И комаде, и књије. Од катастрофе до катастрофе.*

Т. Б.: Да, баш тако.

(С енглеској превео **Ненад Жујац**)